

Oponentský posudek na disertační práci

Název práce: Rozhodovací proces rodičů o odkladu povinné školní docházky
Autorka práce: Mgr. Zuzana Svobodová
Vedoucí práce: PhDr. David Greger, Ph.D.

Aktuálnost zvoleného tématu

Odklad povinné školní docházky je v České republice vyhledávaným intervenčním opatřením, které má umožnit dětem různých skupin dobrý start ve škole. Ve větší míře začal být uplatňován od 70. let 20. století po zavedení tzv. nové školské soustavy, v rámci které začalo mít více dětí problém ve vzdělávání, zejména ve školní úspěšnosti (vzhledem k náročnosti kurikula a změn v pojetí učiva). Jedním z řešení se ukázal právě odklad školní docházky. Na jeho doporučení se po vzniku poradenského systému podíleli poradenští pracovníci v rámci posuzování školní zralosti a připravenosti, v závažnějších případech vývojových odchylek či postižení dítěte se zapojovali do doporučení vhodné doby k nástupu dítěte do školy i lékaři (pediatři, odborní lékaři).

V jednotlivých krajích vznikaly různé systémy vyhledávání školsky nezralých dětí (např. Plzeňský model předškolních prohlídek), vznikaly nové diagnostické nástroje. Po celoplošné depistáži v mateřských školách zpravidla následovalo u rizikových dětí, které byly vyhledány screeningovými nástroji, odborné vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, prověřující jednotlivé dispoziční složky dítěte, ale také jeho emocionalitu, sociální a pracovní dovednosti. V potaz byly brány názory a představy rodičů, ale také doporučení učitelek mateřských škol.

Celorepublikové statistiky uváděly v 80. letech mezi 10-18 % odkladů, ovšem s velkými rozdíly mezi jednotlivými regiony – OŠD byl více využíván ve městech než na vesnicích. Ne všichni rodiče OŠD vnímali pozitivně, např. se obávali nálepkování svých dětí (zaostalost, nižší intelekt...), postupně však přivykli této možnosti a svou dobrou zkušenost předávali dál. Možnost odložit dítěti školní docházku o 1 rok pokračovala i v 90. letech, ba lze konstatovat, že se toto opatření začalo nadužívat – zejména v posledních 10 letech stále stoupal počet odkladů, v některých městech se blížil až k 25–30 % populačního ročníku. I když se zdá, že se trend zvyšování počtů OŠD zastavil, je zcela zřejmé, že bychom tomuto tématu měli dál věnovat pozornost.

Téma disertační práce je tedy tradiční, zabývá se jím jak školská praxe, tak odborná literatura. Našli bychom mnoho publikací a časopiseckých studií věnovaných tématu školní zralosti, téma je oblíbeno i na vysokých školách v rámci závěrečných prací. Existuje také nespočet metodických materiálů – od diagnostiky k intervenci – určených dětem před nástupem do školy. Přesto zadání disertačního úkolu považuji za přínosné a přitom aktuální:

Autorka se ve své práci zajímá nikoli o samotné téma, že by např. sledovala jednotlivé složky školní zralosti nebo specifické skupiny dětí ohrožené školní nezralostí (děti s vývojovými odchylkami, s postižením, aj.). Zaměřila se na rodiče dětí, kteří stojí v době před nástupem do školy před rozhodnutím, zda jejich dítě nastoupí do školy nebo zda pro ně budou žádat odklad školní docházky. Hledá odpověď na otázku, co se děje s rodiči, zda považují odklad školní docházky za účinnou pomoc dítěti nebo zda se spíše přizpůsobují módnímu trendu, případně zda mají pro toto opatření nějaké jiné důvody. Upřednostňuje dynamické hledisko před statickým a v tomto ohledu je potřeba vnímat práci jako podnětnou a novou, neboť podobných studií není u nás mnoho.

Stanovený cíl práce

Disertační práce sleduje rodiče předškolních dětí. Základní otázkou, na kterou autorka hledá odpověď pomocí kvalitativní metodologie, je jak a proč se rodiče rozhodují pro odložení povinné školní docházky u svých dětí. Dále se tato otázka dělí na 7 podotázek, ve kterých se zajímá o názory rodičů na OŠD, informační toky i důvody OŠD z pohledu rodiče, ale i na jejich shodu v pohledech s odborníky. Neopomíná ani to, zda je náročné získat podklady, které by OŠD umožnily a hodlá také přispět zjištěním, zda je OŠD sociálně podmíněn. Stěžejním je však proces rozhodování o OŠD, jak probíhá.

Členění práce, zvolené metody disertace

Disertační práce je členěna do desíti samostatných částí, které mají podobu teoretickou nebo empirickou. Má 134 stran (nepočítaje strany od č. 135 – zdroje, přílohy).

V úvodní části autorka vymezuje problém a seznamuje se strukturou své práce. To umožňuje udělat si představu o členění i následných kapitolách.

Teoretická část obsahuje šest hlavních kapitol, ve kterých autorka využívá našich i zahraničních pramenů – neshledávám žádné větší prohřešky v užití bibliografických zdrojů. Autorka postupně analyzuje různá hlediska související s tématem. Srovnává jednotlivé státy Evropy z hlediska přechodu z preprimárního do primárního vzdělávání a seznamuje čtenáře s rozdílnou situací v nich – v některých zemích jsou odklady školní docházky umožněny, jinde ne, přitom se také jednotlivé země liší v době nástupu povinné školní docházky. Upozorňuje na trend snižování věku dětí k zahájení školní docházky a propojování preprimárního a primárního vzdělávání, což je v poslední době řešeno i u nás. Popisuje vývoj i stav odkladů školní docházky u nás, a přestože se v empirické části nezabývá příliš jednotlivými složkami školní zralosti/připravenosti, drobně se u tohoto tématu zastavuje. Podává také přehled odborné literatury, jak se zralostí/připraveností nakládají a seznamuje s některými výzkumy školní zralosti i procesem realizace odkladů školní docházky. Škoda, že chybí disertační práce dr. Valentové a dr. Nováčkové ze začátku 90. let 20. století, které osobně považuji za stěžejní výzkumné práce, s longitudinálním sledováním dětí i přínosy odkladů školní docházky pro žáky.

Za samostatné téma lze považovat sociální podmíněnost vzdělávání a nerovnosti ve vzdělání, kterým se autorka věnuje ve čtvrté kapitole. Je to rámeček, který se dotýká také doby nástupu do školy – jako první období, ve kterém se mohou sociální rozdíly objevit. I když jí kvalitativní metodologie neumožňuje zobecnění nálezů o rozhodování rodičů o odkladech z hlediska sociální stratifikace, považuji za šťastné, že se problémem zabývá alespoň v teoretické části.

Empirická část práce podrobně seznamuje s výsledky disertačního úkolu. Postupuje kvalitativní metodologií, oceňuji didaktické hledisko práce. Autorka pečlivě seznamuje čtenáře se zásadami přístupů v rámci realizace výzkumu i ve zpracování dat, kdy využívala zakotvené teorie. Ve shodě s ní procházela všemi etapami třídění a kódování dat, centrální kategorií jí byl právě proces rozhodování rodičů o odkladu školní docházky. Výzkum realizovala prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů se 41 rodiči a dvěma diskusními skupinami rodičů (focus group). Vycházela také z pozorování zápisů do 1. ročníků ZŠ a neváhala se i přihlásit k vlastní zkušenosti s tématem – jako matka, která řešila nástup do školy u svých dětí a jako ředitelka mateřské školy. Upozorňuje také na podněty, které získala z odborných diskusí při předběžných prezentacích výzkumného projektu na konferencích a seminářích. Oceňuji, že se snaží využít všech možných zdrojů, které mohou pomoci přinést další podněty k tématice.

Výsledky, nové poznatky, význam pro společenskou praxi a pro další rozvoj vědy

Z hlediska prvního třídění dat autorka identifikovala kategorie, které bývají v odborné literatuře uváděny, že mají vliv na odložení školní docházky – věk dítěte a jeho pohlaví, typy či druhy školní nezralosti/nepřipravenosti (špatná výslovnost, sociální zralost, pracovní způsobilost a pozornost, další emoční a sociální problémy). Tyto kategorie jsou očekávatelné. Zajímavější jsou nálezy o postojích rodiny k OŠD, kde se mohou vyskytovat v různých kombinacích pozitivní a negativní postoje a indikace OŠD nebo jeho zbytečnost. I rodiče si uvědomují, že OŠD, pokud není vhodně indikován, může mít negativní dopad na dítě a jsou schopni identifikovat jevy, které jsou s tím spojeny (přání prodloužit dítěti dětství, pohodlnost rodiče, obavy ze školní úspěšnosti aj.). Autorka své nálezy dokládá výpověďmi rodičů, čímž jsou jednotlivé kategorie plasticky demonstrovány.

Důležitým vysledovaným aspektem byl také vliv komunity, předávání informací z formálních i neformálních zdrojů (např. mezi rodiči navzájem), úloha zápisu do 1. ročníku ZŠ a postižení celého procesu rozhodování o OŠD, který je kontinuální a na který má vliv mnoho proměnných (osobní zkušenosti, názory odborníků aj.). Rodiče nemají problém se získáním doporučení odkladu, pokud o něj stojí. V rozhodnutí mají velkou úlohu potřeby rodiny, mezi které autorka řadí potřebu být svému dítěti dobrým rodičem a zajistit mu úspěšnost ve škole. Celý proces rozhodování je rozpracován prostřednictvím analytického příběhu, který je také graficky znázorněn.

Za zajímavý počín považuji třídění, ve kterém se zabývá otázkou, kteří rodiče volí pro své dítě odklad školní docházky. Zde se střetává osobnost rodiče a jeho výchovný styl. Identifikovala dva základní typy – ambiciózní rodiče a ochranný rodičovský typ a interpretovala jejich přístupy k dítěti, které se jeví jako zralé pro školu vs. které má určitý problém ve školní zralosti.

Kritéria disertačních prací

Předložená disertační práce odpovídá kritériím kladeným na tento typ práce. Obsahuje všechny důležité součásti práce (abstrakt a klíčová slova v češtině a angličtině, úvod, závěr, literatura, přílohy). Na závěr zmíním některé podněty, které by mohly být součástí obhajoby.

- Které výsledky výzkumu doporučuje autorka publikovat a které by mohly být určeny pro rodiče jako vhodná informace k rozhodnutí o odkladu školní docházky?
- Jako další podnět k přemýšlení o tématu uvádím, že školní zralost/připravenost, jak byla pojímána v této práci, se dotýkala zejména rodičů a dětí. V současné době se stále více objevuje názor, že by v tomto diskurzu neměla chybět škola, kam dítě nastupuje. Zavedený koncept sleduje, zda je dítě již zralé/připravené pro školu. Nebylo by vhodné zaměřit pozornost na to, jak se má změnit škola, aby se mohlo vzdělávat i dítě s problémy v některých složkách? V tomto ohledu je škoda, že v rámci strukturovaných rozhovorů nezaznívala otázka, co my se mělo stát, aby dítě, u kterého rodič uvažuje o OŠD, mohlo do školy nastoupit – jaké jsou představy rodičů o škole, která není „strašákem“?
- Doporučovala bych pečlivější korekturu, občas se vyskytují chybné koncovky slov (např. 87). Dotazuji se na typografické značky, které byly součástí výpovědí respondentů (v textu označeno kurzívou) – jedná se o chybu nebo záměr? (např. &, #, @)
- V kvalitativních pracích bývá zvykem, že jsou k dispozici přepsané rozhovory. Proč tak autorka neučinila (třeba jen 1 hloubkový rozhovor)?

Práce splňuje kritéria na disertační práce, doporučuji ji k obhajobě.